

Коваленко О. О.

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ТА МОТИВИ РОМАНУ «БІГУНИ» ОЛЬГИ ТОКАРЧУК

Анотація. У даній статті розглянуто жанрові особливості та мотиви роману польської письменниці Ольги Токарчук «Бігуни». На прикладі роману визначені головні жанрові особливості постмодерністського роману-травелогу, де порушуються головні питання сьогодення – життя і смерті, тілесного і духовного, буденного і філософського. «Бігуни» – це роман про сучасних людей, що шукають власне призначення у світі, блукаючи ним. Авторка зводить життя до руху та подорожі, де головними є бігуни – люди, що переслідують свою мету, знаходяться у постійному русі аби лишень не потрапити до рук Антихриста. Звернення до біблейських, релігійних, міфологічних, біографічних та оніричних мотивів зайвий раз підкреслює антиутопічний світ зі своїми канонами та уставами, що не піддаються логічному, «земному» поясненню, проте мають свою обґрунтованість на філософському рівні. Лейтмотив роману об'єднує фрагменти в єдину цілу картину, де прослідковуємо головну тезу роману: «Рух – це життя, життя – це подорож», адже саме в подорожі бачимо бажання людини знайти порятунок від проблем буденності, суспільних обов'язків та умовностей. Притаманне для твору використання філософських та Біблійних мотивів, а також звернення до історичних подій та власного досвіду авторки є позатекстуальним виміром творчості О. Токарчук та її власним відображенням особистих морально-психологічних здібностей.

Ключові слова: Ольга Токарчук, подорож, бігуни, роман-травелог, рух, сенс життя, постмодернізм.

Інформація про автора: Коваленко Ольга Олександрівна, студентка кафедри полоністики, Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Електронна адреса: olgakovalenko647@gmail.com

Kovalenko O.

GENRE SPECIFICS AND MOTIVES OF THE NOVEL „BIEGUNI” („FLIGHTS”) BY OLGA TOKARCZUK

Abstract. In this article was considered genre specifics and motives of the novel “Bieguni” (“Flights”) by Polish writer Olga Tokarczuk. On the example of the novel was determined the main genre specifics of postmodern novel-travelogue, where was raised the main issues of present days – life and death, physical and spiritual, workaday and philosophical. “Bieguni” is the novel about modern people, which looking for their goal, situated in a constantly movement just not to come to the Antichrist’s hands. The airports and hotels aren’t only a shelter, it’s a real home, what underline motive of travel in the novel. Representing home in a different ways, the writer consider the human body as a shelter for two components – spiritual and material. The body that was created by God is physical “home” for self-awareness. Herewith the writer doesn’t reject physiological theory of body beginning and consider it as a product of completing, finishing and the signification of human’s death. Address to Biblical, religious, mythological, bibliographic and oniric motives again and again underline anti-utopy world with his own canons and decrees, what doesn’t submit to logical, grounded explanation, but have philosophical elucidation. “Bieguni” it’s a binding of stories, feelings and laws. The main characters of the composition are different aged, nationality and different time period people, but united by just one important thing – searching of sense of life, that is different for everyone of them. Variety of characters, story of everyone’s life, text’s fragmentation give to the reader experience of personal meeting with every literature character. The hidden drama, that attendanted in everyone of them create the aureole of mystique, mysteriousness and feeling of temporarily proximity, that’s the main feeling of traveler. The leitmotif of the novel unite fragments into the one full picture, where we can see the main thesis of the novel: “Movement is a life, life is a travel”, because at the travel we can see a human’s wish to find the salvation out of routine problems, social duties and conditionalities. Characteristic for the novel using of philosophical and Biblical motives and also application to the history and author’s experience are non-textual survey of art of Olga Tokarczuk and her own morally-psychological skills.

Keywords: Olga Tokarczuk, travel, “bieguni”, novel-travelogue, movement, sense of life, postmodernism.

Information about author: Kovalenko Olha, student, department of Polish studies, Institute of philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

E-mail: olgakovalenko647@gmail.com

Коваленко О.

GATUNKOWE OSOBLIWOŚCI I MOTYWY POWIEŚCI „BIEGUNI” OLGII TOKARCZUK

Streszczenie. W danym artykule przeanalizowano gatunkowe osobliwości i motywy powieści polskiej pisarki Olgi Tokarczuk „Bieguni”. Na przykładzie powieści wydefiniowane główne gatunkowe osobliwości postmodernistycznej powieści-travelogu, gdzie podnoszą się główne kwestii teraźniejszości – życia i śmierci, cielesnego i duchownego, codziennego i filozofskiego. „Bieguni” to powieść o ludziach współczesnych, które szukają własne przyznanie w świecie, walcząc im. Autorka zwodzi życie do ruchu i podróży, gdzie głównymi są bieguni – ludzie, co prześladują swoją cel, znajdują się w stałym ruchu aby tylko nie potrafić do rąk Antychrysta. Dla nich aeroporty i hotele to nie prosto przystanek, a prawdziwy dom, co jeszcze raz podkreśla motyw podróży w powieści. W różny sposób zobrazując dom, pisarka ocenia ludzkie ciało jako przystanek dla dwóch elementów – duchownego i materialnego. Ciało, twórcem jakiego jest Bóg, jest fizycznym domem dla samoświadomego. Przy tym, pisarka nie odrzuca fizjologicznej teorii pochodzenia ciała i ocenia go jako produkt konieczności, ukończenia, sygnifikator śmierci człowieka. Zwrót do biblijnych, religijnych, mitologicznych, biograficznych i onirycznych motywów jeszcze raz podkreśla antyutopiczny świat ze swoimi kanonami i ustawami, co nie poddają się logicznemu, „ziemnemu” wytłumaczeniu, ale mają swoją udowodnioną na filozoficznym poziomie. „Bieguni” – to przeplatanie historii, uczuć i zakonów. Główne bohaterki utworu – ludzie różnego wieku, pochodzenia i nawet różnej epoki, ale ich łączy jedna główna rzecz – poszukiwanie sensu życia, różnego dla każdego z nich. Mnóstwo obrazów, historia życia każdego z nich, fragmentarność tekstu nadają czytelnikowi wrażenie osobistej znajomości z każdym bohaterem literaturnym. Przechowany dramatyzm, co jest w każdym z nich utworzy aureolę tajemniczości i uczucie tymczasowej bliskości, co jest głównym uczuciem podróżującego. Leitmotyw powieści łączy fragmenty w cały jeden rysunek, gdzie prześladujemy główną tezę powieści: „Ruch – to życie, życie – to podróż”, ponieważ w podróży widzimy chęć człowieka znaleźć ratunek od problemów codzienności, obowiązków i warunków społecznych. Charakterne dla utworu wykorzystanie filozoficznych i Biblijnych motywów, a także zwrót do wydarzeń historycznych i własnego doświadczenia autorki jest pozatekstualnym wymiarem twórczości Olgi Tokarczuk i ją własnym przedstawieniem osobistych moralno-psychologicznych zdolności.

Słowa kluczowe: podróż, bieguni, powieść-travelogue, ruch, sens życia, postmodernizm.

Nota o autorze: Kovalenko Olha, studentka katedry polonistyki, Instytut filologii, Kijowski Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki.

E-mail: olgakovalenko647@gmail.com

Письменниця О. Токарчук є безперечним відкриттям у польській літературі останніх років. Авторка викликає зацікавленість як читачів, так і критиків. Феномен популярності О. Токарчук криється у гарному смаку та освіченості письменниці, її високій та оригінальній літературній майстерності, в поєднанні філософської глибини з талантом оповідача. Творчість письменниці популярна не лише в Польщі, а й за її межами: книги авторки перекладено 27 мовами, зокрема, в Україні з'явилося вже 6 її книжок. В її доробку романи, повісті та збірки малої прози, серед яких – «Правік та інші часи», «Гра на багатьох барабанчиках», «Мандрівка людей книги», «Останні історії», «Веди свій плуг понад кістками мертвих» та «Бігуни». Саме останній твір отримав найбільш престижні нагороди письменниці – премію «Ніке» у 2008 р. та у 2018 р. Міжнародну Букерівську премію.

Як стверджують у комітеті премії, «Бігуни» – це роман із зчеплених фрагментів, почи-

наючи із XVII століття до теперішнього часу, пов'язаних темами подорожей і людської анатомії. А сама книга є низкою «міркувань про приїзди, відбуття та непостійність». Сама ж письменниця назвала героїв своєї книжки «сучасними кочівниками». Отже, метою нашого дослідження є дослідити жанрові особливості роману та визначити його провідні мотиви.

Одним із головних образів роману є бігуни – люди, що завжди перебувають у безперервному русі. Саме даний образ і розкриває прихований зміст роману, що криється в назві. На думку А. Франашка, бігуни, що згадуються в назві роману, – це православна секта, що діяла в XVII столітті, члени якої були переконані, що світом володіє диявол, а єдиним способом вирватись із його пазурів є безкінечний рух та відсутність дому [23]. Подібно до тогочасних бігунів, сучасними бігунами можна вважати туристів, що змінюють своє розташування ледь не щогодини.

Так само, Р. Свято стверджує, що польські «bieguni» – це полюси Землі, що безкінечно рухаються та змінюють своє розташування [18].

Формально, бігуни в однойменному романі – це бродяги, що не мають постійного місця проживання. Вони цілими днями блукають в метро, не відмовляються від милостині, проте в той же час, в них присутня паломницька сутність. На думку З. Баумана, бродяга – це уособлення авангардного хаосу, свободи руху, який на відміну від паломника був непередбачуваним.

Подібно до бродяг, у творі постає образ туриста, який частково можна ототожнювати з бігунами. На відміну від світу бродяг у туристський світ не просякується життєва реальність. Те, що готовий придбати турист, – це свого роду бажання не нудьгувати в готелі, тоді як для бродяг кожна покупка важлива і, зазвичай, – засіб існування. Турист, на відміну від безхатченка, зазвичай, має дім – місце, де він відчуває повний затишок та захищеність. Бездомному лишається про це лише мріяти [3].

Неординарність світобачення авторки у романі породила появу безлічі читацької та літературної критики – як позитивної, так і негативної. Особливу увагу було звернено саме на жанрову специфіку роману, що дало поштовх новій хвилі досліджень літературознавців. Українська дослідниця Р. Свято розглядає «Бігуни» як роман у фрагментах, поєднаних доволі хаотично і майже довільно. Вчена зазначає, що в романі присутні десятки самостійних сюжетних ліній, розкиданих на кілька століть у часі та декілька континентів у просторі. Проте, на її думку, цей майстерно сконструйований в парадоксальний спосіб «хаос» сюжетних ліній і виявляється «опорною конструкцією всього тексту» [18].

Досить часто в літературознавстві все частіше використовують для позначення творів про подорожі термін «травелог», аніж «подорожні записки, щоденники, замітки чи очерки», як було прийнято раніше називати всі твори про подорожі. До того, багато дослідників не сходяться у думці щодо єдиного визначення даного поняття [13].

Травелог є своєрідним продовженням жанру подорожі та подорожніх нотаток. Проте у сучасному літературознавстві немає чітких меж і ознак цих жанрів. Як найбільш повне й термінологічно коректне визначення жанру подоро-

жі дослідники вказують таке: «Жанр, в основі якого лежить опис мандрівником (очевидцем) достовірних відомостей про які-небудь, в першу чергу, незнайомі читачеві чи маловідомі країни, землі, народи у формі нотаток, записок, щоденників, журналів, нарисів, мемуарів. Крім власне пізнавальних, подорож може ставити додаткові – естетичні, політичні, публіцистичні, філософські та інші завдання. Особливий вид літературних подорожей – розповідь про вигадані, уявні мандри з домінуючим ідейно-художнім елементом, що тією чи іншою мірою відповідають принципам побудови документальної подорожі» (за В. Гумінським) [9].

А от у «Лексиконі загального й порівняльного літературознавства» вказано, що жанр подорожі використовувався переважно в літературі до середини XIX ст. і сюжетно базувався виключно на переміщенні персонажа у просторі й часі, натомість у сучасній літературі це насамперед художній прийом, що застосовується в інших літературних жанрах, насамперед прозово-романних [17].

Що ж таке травелог? Саме поняття (від англ. travelogue – подорож) означає звіт про подорож (журнал, щоденник, а в сучасному розумінні ще й блог, присвячений опису мандрів) [6], що містить не лише опис і хронологію поїздки, а й переживання автора, реакцію на побачене. Існує й інше визначення терміна – це сама подорож чи оповідь, або ж лекція про неї, що зазвичай супроводжується ілюстраціями та географічними картами [13; 257].

Як літературний жанр травелог розвивався і видозмінювався протягом багатьох століть. У традиційному вигляді травелог – не лише документальна розповідь про поїздки, експедиції, дослідження, але й оповідь, підкріплена історичними свідченнями (замальовками, мапами), можливе використання порівняльного аналізу (те, що було на певній території в минулому і що є зараз) та рефлексії автора (очікування й побачена реальність).

Зразком класичного травелогу можна вважати творчість російського мандрівника, вченого Миколи Миколайовича Миклухо-Маклая, що побував у Новій Гвінеї, Австралії, Індонезії, Океанії, на Філіпінах та багатьох інших місцях Земної кулі. Будучи не лише подорожуючим, а й вченим, він написав близько 160 наукових праць з біології, географії, етнології.

Однак епоха Великих географічних відкриттів уже давно минула, а розвиток науки не стояв на місці. Люди стали більш мобільними та мають можливість дістатися навіть найвіддаленіших куточків нашої планети, незалежно від часу доби та пори року. Найбільше це стосується європейців та жителів Америки, що не мають візових проблем під час подорожі. Навіть якщо мандрівка до інших країн неможлива, то подорож до найближчого міста в короткий строк доступна для сучасної людини.

До того ж, сучасний світ дуже змінився. Подорож як така – неproblemатична. Для людини майже не залишилось непройдених стежок, а найбільші лежибоки можуть подорожувати віртуально: пошта, інтернет, мобільний зв'язок – чи не це своєрідна метафізична подорож [14]?

У сучасному розумінні тревелог – це звіт про мандрівку, що характеризується експресивною розповіддю про побачене. Аналогічно до класичного тревелогу, головне завдання автора – «прожити» разом із читачем усе побачене, передати весь навколишній світ, колорит народу та культури, його традиції, звичаї та майстерно втілити все це на папері (за Н. Білецькою)[5].

Для тревелогу характерні наступні риси:

- принцип жанрової свободи;
- головна роль автора-оповідача;
- суб'єктивність авторської точки зору;
- наявність елементів та інших рис інших жанрів (автобіографії, листа, щоденника, фольклорної байки, газетної інформації)[4].

На думку Н. А. Нікітіної, суб'єктивність точки зору автора-оповідача відрізняє тревелог від романно-новелістичних форм і публіцистичного звіту про подорож. Так, у романі бачимо автора-мандрівника, що веде свою розповідь від самого початку твору, знайомлячи читача зі спогадами із дитинства, і аж до його завершення, будуючи розповідь уже в період сьогодення[15].

О. А. Калинюшко виділяє роль автора-оповідача як одну з головних рис тревелогу. Саме вона і скріплює в єдине ціле досить хаотичну структуру роману «Бігуни». Лірична героїня ділиться своїми враженнями, переживаннями про побачене. Вона однаково яскраво описує місця, в яких побувала, та людей, яких зустріла під час своєї мандрівки, незручності та пригоди, що спіткали її під час подорожі, свідком яких вона стала. Записки ліричної героїні

ведуться від першої особи, що свідчить про її центральне місце у творі та, ніби ототожнює її з авторкою [11].

Інколи автор-мандрівник може опиратись на свої власні спогади та суб'єктивний досвід з мандрівок, оскільки один із головних принципів тревелогу полягає в зборі інформації під час подорожей чужою землею, де живуть народи з іншою культурою, звичаями. Однак саме під час щоденного опису своїх вражень, автор не-свідомо пов'язує їх зі своїми спогадами про те чи інше місто[2; 257].

Нотатки самої ж героїні співіснують у романі разом з рештою окремих цілісних історій, що відрізняються як за часом, так і за місцем дії, персонажами яких є і звичайні люди, й історичні постаті. Лейтмотивом твору, який об'єднує всі історії в єдину цілісну картину, є теза про рух як життя, бажання людини знайти в подорожі порятунк від проблем буденності, суспільних обов'язків та умовностей. А отже, жанровий канон твору цілком дотриманий.

Як зауважила О. А. Калинюшко, традиційний тревелог будується лінійно та є структурно тонким, а канвоютвору служить маршрут із точки «А» до точки «В». У «Бігунах» дану модель жанру зруйновано, що свідчить про новий постмодерністський підхід до написання роману-тревелогу[11].

Так, І. Альдгейм стверджує, що польська постмодерністська література формує мову для вираження, передачі та розуміння складної та важливої для людини інформації про форми й мотиви її поведінки та свідомості, і дає змогу знайти вихід із семантичного тупіка.

Посилаючись на відомого теоретика І. Ільїна, вчена стверджує, що «головним принципом організації постмодерністської розповіді є нон-селекція (тобто «різноманітні способи умисного оповідного хаосу, фрагментарного дискурсу про сприйняття світу як розірваного, відчуженого, позбавленого сенсу, закономірностей і упорядкованості»)» [1; 188].

Дійсно, прослідкувати місцезнаходження героїні досить тяжко, адже її оповіді скупі на певні орієнтувальні вказівки, а самі країни та міста згадуються побіжно, а головну роль то-посів перебирають на себе готель, аеропорт, автомобіль, анатомічний музей, адже, головну увагу авторка приділяє саме внутрішньому світу героя. Даний підхід до оповіді створює ефект

фрагментарності. Авторка усуває утилітарність травелогу, позбавляючи його конкретних вказівок мандрівникам, оскільки подорож у Токарчук є не метою, а швидше засобом досягнення істини[11]. Тобто письменниця створює не просто звичайний текст, де герой під час подорожі досліджує нову, незнану до цього територію, а зображує процес самопізнання героя, дослідження його внутрішньої проблеми та конфлікту протиріч, що існують в його внутрішньому світі. Так, один із героїв твору, анатом доктор Бляу, відправляється в подорож задля пізнання справи всього свого життя, з якою він був «одружений, пошлюблений, поєднаний, зріднений» – розкриття секрету ідеального розчину бальзамування людського тіла, а саме: препарату чоловічого передпліччя. Сприймаючи свою справу не лише як науковий інтерес, а значно більше – щось на кшталт релігії, Бляу приділяє більше уваги дослідженням, аніж власній сім'ї, а кращим другом дитинства вважає Скляного Чоловіка – експонат із Музею гігієни в Дрездені. Таким чином, підтверджуючи одну із суб'єктивних думок авторки: «Метою мого паломництва завжди є інший паломник. Цього разу він почленований, неповний.»[19;20].

Майже у всіх творах О. Токарчук веде розповідь від першої особи, не боячись повернути цим увагу до можливих елементів автобіографічності. Її не надто хвилює, що через розповідь від першої особи читач часто не може бачити різниці між особистим життям автора і художнім вимислом. Для нього – це одна людина. Особливістю стає те, що тексти інколи виходять з-під контролю автора і живуть своїм життям, де, за В. Халізовим, центральною фігурою поетики став не твір, а його творець [21; 35].

Творчість О. Токарчук – це власний суб'єктивний всесвіт зі своїми канонами та уставами. Але, як і будь-якому доробку, творам письменниці притаманні ті чи інші риси, що є провідними мотивами її творів. Дослідження художнього образу світу в літературному творі – одне з найголовніших завдань будь-якого дослідника. Образний світ авторки – це світ затишку й порозуміння, снів і мандрів, сповнений співчуттям та співпереживанням. Її твори заворожують, а пересічний читач часто не може відгадати, де авторська вигадка, а де реальність, відчуття та ворожбицькі передбачення – все це письменниця використовує у своїх творах.

У романі «Бігуни» прослідковується особлива картина світу. Дійовими особами книги є люди різних національностей, яких об'єднує розуміння життя як подорожі. Почуття дому змінюється тимчасовістю, адже повернувшись, героїня все ще знаходиться в координатах мандрівки, оцінюючи свій дім за готельними критеріями. Житло втрачає свою цінність, його замінюють летовища, що утворюють власний світ[24; 141].

Часопростір у романах письменниці – явище міфічне. Як уже було сказано, простір можуть творити предмети, що в ньому знаходяться. Зокрема, можемо прослідкувати мотив дому у творах авторки. Дім – це місце постійного спокою та затишку, де можна чекати на новини ззовні, де можна відпочити, не уникати інтимності та ходити наголо і плакати. Це місце спокою і втечі.

Дім О. Токарчук – це протилежність лабірину. Він є освоєним і близьким людині простором. Його замкнутість не передбачає ризиків клаустрофобії. Людина як істота самотійна та незалежна може освоїти та заповнити собою кожне місце. Герої романів О. Токарчук доводять – жити можна будь-де: чи то в готельному номері, чи то в шафі. А ключ до дому веде до неповторного чарівного світу, до власного місця на землі, де панують люди[22; 519].

У романі «Бігуни» дім – це готельний номер. Проникнута ілюзійністю затишку, героїня вбачає лише позитив у відсутності будь-яких людей поряд: «Мені подобається, що тут не видно ніяких господарів, уранці в двері не гримають ніякі покоївки, ніхто не вештається. Немає ніякої рецепції. Навіть ранкову каву я варю собі сама — так, як люблю. Еспресо, з молочною пінкою.» [19; 177].

«Бігуни» – роман про різних людей і сенс їх мандрівок: пошук родинного коріння, втеча від реальності, робочі подорожі, проте інколи, у всіх з'являється бажання «вийти з безпечного життя, згодом повернутися». На думку М. Крупки, через зміну географічного масштабу, вони намагаються позбутися тягаря повсякденності[12]. Так, О. Токарчук зводить світ до подорожі. На думку авторки, летовища – це дещо більше, аніж просто летовище. Це особливий різновид міст-держав, що мають сталі розташування, але кількість мешканців змінне. Це приклад устрою, де внутрішня політика не

має особливого значення, проте значно важливішим є зв'язки з іншими лєтовища, як зазначає сама авторка – членами Всесвітнього Союзу Лєтовищ. Це приклад екстравагантного устрою, де «конституція уписана на кожному квитку, а посадковий талон — то єдиний паспорт громадянина» [19; 54].

Протиставленням до такого утопічного устрою є життя героїні Аннушки. Жінка живе у величезному мегаполісі – Москві, де рух – звичне, буденне явище, проте вона буквально ув'язнена в чотирьох стінах своєї квартири з невиліковно хворим сином та чоловіком-імпотентом. Тут замкнений простір та негативна семантика ототожнює дім зі справжньою в'язницею, що провокує бажання втекти з неї. Життя героїні сповнене страхів та переживань, вона живе з постійним відчуттям провини. Все життя жінки сповнене жахіттям, вихід з якого можливий лише один раз на тиждень.

Авторка, на противагу лєтовищам, зображує столицю як монстра, що керує людьми через брак місця та руху: нескінченний потік людей не переривається ні на хвилину, нерухомі дороги і метро, що вершить Страшний суд.

Невеличка церква – це єдине місце, де людина може побути один-на-один із собою. Це місце ритуального плачу та скорботи героїні, проте навіть тут вона не відчуває себе комфортно через навалу туристів: «як же молитися й плакати в товаристві туристів?» [19; 242]. Жінка змінює звичне місце скорботи, адже потребує затишного, тихого місця, але при цьому вона «мусить відчувати на собі чийсь погляд, відчувати, що її плач бачить хоча б хтось, що вона не говорить у пустку. Хай то будуть намальовані на дереві очі, завше розплющені, очі, що ніколи не втомлюються, безконечно спокійні, хай вони будуть її незрушними свідками» [19; 242].

Гранична самотність жінки – у неможливість усамітнитися у світі, де кожен ходить за певною траєкторією, вибудовуючи свій шлях, ніби образ ниточки, що веде додому.

Досить яскраво в романі зображено образ Каліюга – останньої епохи в індуїзмі, після якої починається оновлення часу. Дана епоха характеризується падінням моралі, оскільки кількість добра у світі зменшується до однієї чверті від початкового стану в епоху Сат'я-юга, яка згідно пуранів, розпочалась о півночі 23 січня 3102 р. до н.е. і триває 432 тис. років [10].

У давньоіндійському епосі «Махабхарта» зазначається, що Каліюга – це найжахливіша епоха, де від початкового рівня благополуччя лишається лише одна четверта, що зрештою взагалі зруйнується. Так само зменшується тривалість життя людей – максимально до 100 років, настає загальна економічна та духовна деградація, проявляються найгірші людські якості, слабшають сміливість, розум та сила. Суспільство стає брехливим та створює лише видимість жертв, дарів та обітниць [8].

Сама ж авторка розглядає дане поняття досить символічно, використовуючи образи-символи світла і темряви, які традиційно символізують добробут і занепад. Так, авторка сверджує: «Із шістдесятих років інтенсивність сонячного світла, за їхніми словами, зменшилася на 4 проценти. Світло слабшає в середньому зі швидкістю близько 1,4 процента в десять років. Це явище не таке інтенсивне, щоби ми могли незброєним оком його помітити, його виявили радіометри. Вони, наприклад, засвідчили, що яскравість сонячного проміння, яке в 1960—1987 роках освітлювало Радянський Союз, зменшилась аж на одну п'яту.» [19; 128]. Таким чином, авторка змальовує сьогодення та ніби натякає на складність життя в сучасному світі, його дисгармонічний устрій, де кожна людина відчувається некомфортно, чуждо.

За допомогою використання оніричних мотивів О. Токарчук зображує антиутопічний світ: «Я заснула й побачила жахливу картину: з-за горизонту виринає величезна хмара, доказ тяжкої, споконвічної війни, що точиться десь далеко. Війни жорстокої і безжальної. Війни, що знищує світ. Наразі немає причин тривожитися, ми на острові щасливців: лазурове море і блакитне небо. Під ногами — теплий пісок і випуклі ракушки.

Проте це Бікіні. Зараз усе загине, спопеліє, в найкращому разі, буде спотворене жахливою мутацією. Ті, що виживуть, народять дітей-потвор, зрослих головами сіамських близнюків — один мозок у роздвоєному тілі, два серця в одній грудній клітці. З'являться додаткові відчуття: смак відсутності, бачення порожнечі, особливий дар передчуття. Знання про те, що не відбудеться. Чуття того, що не існує.» [19; 128]. Авторка говорить про війну в символічному змісті. В першу чергу – це протистояння двох сил, що в будь-якому випадку несе за со-

бою жертви та розруху, – це своєрідна приреченість на загибель.

Письменниця розглядає у своїй творчості два взаємопов'язаних концепти – дім та тіло. Перший є пристанищем для тіла, а другий – це своєрідний дім для нашого внутрішнього, самосвідомого «Я», його зовнішня оболонка.

По-різному зображуючи дім, так само різноманітно, письменниця відтворює картину людського тіла, яке є дарунком зверху. Глибинні філософські питання дають для людини відповіді на те, ким ми є насправді, звідки походимо, хто є нашим Творцем.

Не менш важливу роль відіграє концепт фізіології та тіла. На думку дослідника Є. Фаріно, людське тіло, його побудова – це зовнішній вигляд або ж костюм, що семіотизується окремими культурами. Тим не менше, на деякий час дане поняття повністю зникло із літературних творів, але й так само різко повернулося до європейської літератури з початком ХХ ст. Володіючи зовнішнім виглядом, фігурою, одягом, жестикуляцією, страждаючи від тих чи інших хвороб, літературні персонажі створюють враження безтілесних. Їх тілесність сприймається як щось очевидно, однак в ролі самостійного об'єкту вводиться до творів досить рідко. Вважається, що є дві причини приховування людського тіла. Перша – християнська, що засуджує тлінне тіло і протиставляє йому безсмертну душу. Друга – міщанська, що культивує поділ на людину громадську і людину приватну, інтимну, накладаючи заборону на розголошення інтимного. Ще одна традиція розглядає людину як важливого громадського носія ідей і залишає в тіні його біологічний аспект.

У фізіологічному аспекті людське тіло уособлює собою складний приймально-перероблюючий механізм по відношенню до інформації, що надходить ззовні[20; 208].

О. Токарчук зображує людське тіло відкрито, не приховуючи жодних деталей і таким чином, руйнує накладені суспільством канони. Письменниця розглядає тіло як щось прекрасне, своєрідний витвір мистецтва, який вартий того, аби ним милувалися та захоплювалися: «Модель 59 могла б стояти неподалік у Музеї мистецтва — власне, не знаю, чому його замкнули в цьому принизливому Музеї анатомії. Він мав би прикрашати собою найкращі галереї, бо є витвором мистецтва подвійно — за-

дяки геніальному виконанню з воску (нема сумніву, що це найвище досягнення натуралістичного мистецтва) і завдяки самому проектуві. Хто його автор?» [19;130]; «Хто вигадав людське тіло, а отже, хто володіє на нього довічним копірайтом?» [19;132]. Дані цитати наводять на думку про тіло як вид вищого, особливого мистецтва, автор якого достеменно не відомий. Авторка дає змогу розглянути дане питання згідно суб'єктивних поглядів читача. Тіло як божественне творіння, творіння людей, чи можливо, вищих позаземних цивілізацій? Концепція «письменника-контактера» розглядається в тексті як осяяння, що надходить понад натхнення. Це щось, що видобувається із надр земного, матеріального світу.

У той же час, доктор Бляу є фанатом людського тіла. Він вбачає у ньому свою власну справу життя, пізнання якої керує ним у його безкінечних поїздках на конференції.

В. Подорога стверджує, що тіло – це проекція на зовнішній світ, тоді як світ проектує власні органи та гармонії на тіло. Магічні анатомії людського тіла, що з надлишком представлені в текстах найдавніших культур є суміщеними проекціями мікро– та макрокосму. Вчений доводить, що існує тіло Космосу, тіло Богів, але тіла Людини не існує, оскільки це відносно пізній продукт культури[16]. Звідси бачимо, що О. Токарчук розглядає тіло не лише як вічну, духовну сутність, а й втілення кінечності, завершення і врешті-решт смерті людської істоти.

Філософські роздуми над питанням створення людського неодноразово порушуються в романі «Бігуни». Відповідь на питання хто ж створив, поєднав усі частини, потоки й матерії, відома лише безпосередньому Творцю, адже лише він знає, що і для чого від створив. Тільки Він може поєднати всі ці непоєднані елементи. «Хто це зробив?» – той, хто має тіло. Неможливо володіти тим, що може бути збагненим лише богами. Отже, тіло створено без нашої участі. Ми обдаровані ним лише на час і не здатні оскаржити чи відмінити власне втілення. Тіло дароване богами; лише для цього воно перебуває в кінцевому часі речей, що з'являються і зникають. Дар може бути прийнятим або ж відкинутим, але він не може обговорюватися, бо він – дар!

Письменниця не відкидає також і фізіологічно-анатомічної складової тіла. Коли тіло стає

об'єктом, як у музеї анатомічних фігур, – це означає, що воно потрапляє до сфери тієї чи іншої природничо-наукової стратегії, – воно набуває властивостей, характерних для окремих видів фізіологічних, біологічних, перцептивних чи хімічних структур. В ньому не лишається нічого тілесного. Тіло, що не може бути тілесно пережите, в дійсності не може бути тілом. Подібне тіло не існує. В такому разі те, що сприймається тілом, може бути об'єктивізованим і обернутися поза виділеним горизонтом знань, що залежить від суб'єктно-об'єктної формули [16].

Звичайно, у філософській думці, тіло – це не лише фізична оболонка, але й феномен буття, а сама тілесність – це багатомірне утворення, субстрат людської життєдіяльності, що існує у трьох вимірах: біологічне (природне) тіло, внутрішня тілесність, зовнішня тілесність, і конструюється на їхньому перетині» [7; 9].

ЛІТЕРАТУРА

1. Альдгейм И. Постмодернизм как постр-авматический опыт польской прозы 90-х гг. // Вопросы литературы, 2001, № 6/И. Альдгейм// Воспр. лит. – Москва, 2001. – №6. – С.172 – 197.
2. Астаф'єв О. Интертекстуальність як літературна стратегія/ О. Астаф'єв// Дивослово. – 2000. – №2. – С. 5 – 7.
3. Бауман З. От паломника к туристу [Электронный ресурс]/ З. Бауман// Социологический журнал. – 1995. – №4. – Режим доступа: <http://vkjournal.ru/doc/2006471>
4. Бахтин М. М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике/ М. М. Бахтин// Литературно-критические статьи. – М.: Искусство, 1986. – С. 234 – 407.
5. Білецька Н. Жанр травелогу на українському книжковому ринку/ Н. Білецька// Коло. – 2013. – №5. – С.41 – 44.
6. Бондарева А./ Литература скитаний [Электронный ресурс]/ А. Бондарева// Октябрь. – 2012. – №7. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/october/2012/7/bol8.html>
7. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство: підручник./ Будний В., Ільницький М. – Київ: ВД Києво-Могилянська академія, 2008. – 356с.
8. В сказании о беседах Марканди, Араньякапарва, гл. 186-189 [Электронный ресурс]/ Пер. Василькова Я.В., Невелова С. Л.. – Режим доступа: http://markandeya.narod.ru/mbh_kaliyuga.htm
9. Дідух-Романенко С. Подорожні нотатки: визначення, особливості, еволюція жанру/ С. Дідух-Романенко// Коло. – 2013. – №5. – С.23-25
10. Жуковский В.И., Копцева Н. П. Искусство Востока: Индия: Учеб.пособие./В.И. Жуковский, Н.П. Копцева. – Красноярск: Краснояр. гос. ун-т, 2005. – С.135-136.
11. Калинюшко О. А. Жанрові модифікації травелогу в романі Ольги Токарчук «Бігуни»/ О. А. Калинюшко// Молодий вчений. – №6(2). – С. 88-92. – [Режим доступу]: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_6%282%29_26
12. Крупка М. У пошуках власного часопростору. Хронотоп подорожі у творчості українських і польських письменниць/ М. Крупка// Рівне: Рівенський державний гуманітарний університет. – 2014. – 11с.
13. Майга А. А. Литературный травелог: специфика жанра// Филология и культура. Philology and culture. – 2014. – №3(37)
14. Мережинская А. Ю. Художественная парадигма переходной культурной эпохи. Русская проза 80-90-х годов XX века: монография. – К.: ИПЦ «Киевский университет», 2001. – 433 с.
15. Никитина Н.А. Жанр травелога: когнитивная модель// HomoLoquens: актуальные вопросы лингвистики и методики преподавания иностранных языков. СПб.: Астерион, 2013. Вып. 5. – С.191 – 199.
16. Подорога В. Феноменология тела. Введение в философскую антропологию./ В. Подорога. – М.: Ad Marginem, 1995. – С. 11-13.
17. Подорож [Електронний ресурс]// Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – Режим доступу: <http://litmisto.org.ua/?p=17375>
18. Свято Р. Бігуни : Рецензія [Електронний ресурс] / Р. Свято // Критика. – XVII. – Число 5–6. – С. 187–188. – Режим доступу : <http://krytyka.com/ua/reviews/bihuny>
19. Токарчук О. Бігуни: роман/ О. Токарчук; пер. з пол. О. Т. Сливинського. – Харків: Фоліо, 2011. – 414 с.
20. Фарино Е. Введение в литературоведение: Учебное пособие/ Е. Фарино. – Санкт-Петербург: Издательство РГПУ им. А. Герцена, 2004. – 640с.

21. Хализев В. Е. Теория литературы: учебник/ В. Е. Хализев. – 2-е изд. – Москва: Высш. шк., 2000. – 398 с.

22. Fliszewska O. Przestrzeń w twórczości Olgi Tokarczuk. [Zasoby elektroniczne] / Olga Fliszewska. // Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica. – 2005. – №7. – S.515-532. – Dostęp : <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.../509-526.pdf>

REFERENCES

1. Aldgeim I. *Postmodernism as "post-traumatic experience" of polish prose of 90s* [Postmodernizm kak "posttravmatichieskii opyt" polskoiprozy 90-h gg]. Moscow, 2001, P 172 – 197.

2. Astafiev O. *Intertextuality as literature strategy* [In textualnistiakliteraturnastratehiia]//Dyvoslovo, 2000, P. 5-7.

3. Bauman Z. *From pilgrim to tourist* [Otpalomnika k turistu]// Sociological magazine, 1995, №4. Retrieved from <http://vkjournal.ru/doc/2006471>

4. Bakhtin M. *Forms of time and chronotope in the novel. The historical poetics essays* [Formyvriemieniikhronotopa v romanie. Ocherkipoistorichieskoipoetike]. Moscow, 1986, P 234 – 407.

5. Biletska N. *Genre of travelogue at the ukrainian book market* [Zhanrtravelohunaukraiinskomyknuzhkovomuryunku]// Kolo, 2013, P. 41-44.

6. Bondareva A. *Literature of the roams* [Litieraturaskitani]//Oktyabr, 2012, №7. Retrieved from <http://magazines.russ.ru/october/2012/7/bol8.html>

7. Budnyi V., Ilnytskyi M. *Comparative literary studies: schoolbook* [Porivnialneliteraturoznavstvo]. Kyiv, 2008, 356 p.

8. *V skazanii o biesiedakh Markandi, Araniakaparva*, gl. 186-189. In the legend about Markandi`s, Araniakaparva`s conversations ch.186-189. Retrived from http://markandeya.narod.ru/mbh_kaliyuga.htm

9. Didukh-Romanenko S. *The travel notes: definition, characteristics, evolution of genre* [Podorozhninotatky: vyznachennia, osoblyvosti, evoliutsiiazhanru]// Kolo, 2013, №5.

10. Zhukovskii V., Koptseva N. *The art of the East: India: schoolbook* [IskusstvoVostoka: Indii: Uchebnoieposobie], Krasnoiarsk, 2005. P. 135-136.

11. Kalyniushko O.A. *Travelogue genre modifications in the novel "Bihuny" (Flights) by Olga Tokarczuk* [Zhanrovimodyfikatsiitavelohu v romaniOlhyTokarchuk "Bihuny"]// Molodyivchenyi, №6(2), P. 88-92. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_6%282%29_26

12. Krupka M. *In search of own time space. Chronotope of travelling in the art of Ukrainian and polish writers*

23. Franaszek A. «Bieguni» Olgi Tokarczuk. W tejpowieściznajdzieciewiat, któryzachwyca i przerazaswojąbujnością [FRANASZEK] [Zasoby elektroniczne]/ A. Franaszek. – Kraków, 2018. – Dostęp: <http://wyborcza.pl/7,75517,23441095,bieguni-olgi-tokarczuk-w-tej-powiesci-znajdziecie-swiat.html>

24. Popadeykina I. *Koncept śmierć wprozieOlgi TokarczukiDmitrijaLipskierowa/ I. Popadeykina/ RocznikInstytutuPolsko-Rosyjskiego. – 2012. – №1(2). – S. 87-104.*

[Khronotoppodorozhi u tvorchostiukrainskykhipolskykhpysmennyts], Rivne, 2014, 11 p.

13. Maiga A. *Literature travelogue: genre specific* [Literaturnyitavelog: spietsyifikazhanra]// Phylology and culture, 2014, №3(37).

14. Mieriezhyńska A. *The artistic paradigm of transitional culture epoch. Russian prose of 80-90s of XX century: monograph* [Khudozhestviennaia paradigm pieriekhodnoikulturnoiepokhi. Russkaiaproza 80-90-kh godov XX vieka], Kyiv, 2001, 433 p.

15. Nikitina N. *The travelogue genre: cognitive model* [Zhanrtraveloga: kognitivnaya model]// Homo Loquens: aktualnyievoprosylyngvistikiimietodikipriepodavaniainostrannykhiazkykov. SPb.:Asterion, 2013, Vyp. 5, P. 191-199.

16. Podoroga V. *Phenomenology of body. Introduction to the philosophy anthropology* [Fienomienologiiia tiela. Vviedieniie v filosofskuiiu antropologiiuu], Moskva, 1995, P. 11-13.

17. Podorozh. *The travel*. Chernivtsi: Zoloti lytavry 2001. Retrieved from <http://litmisto.org.ua/?p=17375>

18. Sviato R. *Bihuny: review* [Bihuny: retsenziia]// Krytyka, XVII, chyslo 5-6, P. 187-188. Retrieved from <http://krytyka.com/ua/reviews/bihuny>

19. Tokarczuk O. *Flights* [Bihuny: roman], Kharkiv, 2011, 414 p.

20. Farino E. *Introduction to literary studies: schoolbook* [Vviedieniie v literaturoviedinie: uchiebnoie posobiie], St. Petersburg, 2004, 640 p.

21. Khaliziev V. *The theory of literature: schoolbook* [Tieoriiia litieratury: uchiebnik], Mokow, 2000, 398p.

22. Fliszewska O. *Space in the art of Olga Tokarczuk* // Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica, 2005, №7, P.515-526

23. Franaszek A. "Flights" by Olga Tokarczuk. *In this novel you will find the world, which rapture and frighten of his exburance* [FRANASZEK], Krakow, 2018. Retrieved from <http://wyborcza.pl/7,75517,23441095,bieguni-olgi-tokarczuk-w-tej-powiesci-znajdziecie-swiat.html>

24. Popadeykina I. *Concept „death” in a prose of Olga Tokarczuk and Dmitrii Lipskierov* // Rocznik Instytutu Polsko-Rosyjskiego, 2012, №1(2), P. 87-104.